

Βιασμός και ποινικός νόμος

Ἡλίας Παπαϊωάννου

Παρακολουθώντας τὰ γραφόμενα στὰ διάφορα έντυπα, ακόμη καί τή σχετική παραφιλολογία, δέν θάταν ύπερβολή νά πεί κανείς, ότι ὁ ἀριθμός τῶν σεξουαλικῶν ἐπιθέσεων κατά γυναικῶν ἀρχίζει νά αὐξάνεται μέ γεωμετρική σχεδόν πρόοδο. Κι αὐτή εἶναι ἡ κορυφή τοῦ παγόβουνου. Ὅπως εἶναι γνωστό, μικρό ποσοστό μόνο ἐγγράφεται στό ἀστυνομικό δελτίο καί φθάνει πρό τῶν δικαστηρίων, ἀφοῦ διάφοροι παράγοντες συνηγοροῦν ἀποτρεπτικά: ἡ ἄλλειψη ἐμπιστοσύνης στό ἔργο τῶν δικωτικῶν ἀρχῶν, ἡ ἀγνοια τῶν νόμων καί τῶν δικονομικῶν λεπτομερειῶν, ἡ ἐπιθυμία κάποτε νά ἀποφύγει ὁ δράστης τίς συνέπειες, ὁ φόβος τῆς σκανδαλοθηρούσας δημοσιότητας, ἡ ἱεροξεταστική - τρομοκρατική λειτουργία τῆς ἐπ' ἀκροατηρίῳ διαδικασίας, ὅπου τό θύμα πρέπει νά ξεδιπλώσει ὄλες τίς πτυχές τῆς ζωῆς του, γιά νά μορφώσει γνώμη ἡ τρίτη ἐξουσία καί νά «ἀπονεύειμει δίκαιον». Μέ τί κριτήρια ὁμοῦ αὐτό; Μέ ποιὰ διαπλαστικά τῆς

κρίσης μέτρα καί σταθμά; Ὁ νόμος ὀρίζει καί περιγράφει τή ἀδίκη πράξη κι ὁ δικαστής θά ἐφαρμόσει ἐν προκειμένῳ τι πραγματικά περιστατικά, γιά νά συμπληρωθεῖ μέ τήν ἐκδοσική τῆς ἀπόφασης ἡ μαγική εἰκόνα τοῦ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ Διατρέχοντας τό ἱστορικό, τό αἰτιολογικό καί τό διατακτικῆς, ἀναδιφώντας περασμένες καί τρέχουσες θεωρητικές ἀπόψεις, μελετώντας τό γράμμα τοῦ νόμου κι ἐρμηνεύοντας τ πνεῦμα του πλεκεται ὁ ἱστός πού συνέχει τίς καθημερινές μασχέσεις στό κοινωνικό ἀλλά καί τό πολιτικό ἐπίπεδο.

Ἡ παρακάτω προυσίαση δέν διεκδικεῖ κύρος συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης. Ἐπισημαίνοντας ἀπλά ὀρισμένες κοινωνικές συνισταμένες θά ξεχωρίσει ἀπό τό σωρό μερικές ψηφίδες, τό σμίξιμο τῶν ὁποίων συνθέτει τό πρόσωπο τῆς ἰδεολογίας πού μᾶς κατατρέπει καί ὑπηρετοῦμε.

Ἡ γυναίκα-ἀντικείμενο στήν πατριαρχική κοινωνία

Πατριαρχική εἶναι ἡ κοινωνία μας στό βαθμό πού ἡ ἀντρική κυριαρχία ἀσκεῖται ὄχι μεμονωμένα ἀπό συγκεκριμένους ἀντρί, σέ συγκεκριμένες γυναίκες, ἀλλά μέ τήν ἔννοια μιᾶς δομική

καί θεσμικής φυλετικής εξουσίας καί βίας πού διαπνέει τό δλο κοινωνικό πλαίσιο.

Στό παρελθόν οί ρόλοι τής γυναίκας ήταν αυστηρά περιορισμένοι καί πάντα προσδιορισμένοι από τόν όρο «άντρας»: σύζυγος, μητέρα κόρη, (ένός πατέρα), πόρνη (πού μέ τήν έλευθεριότητά της ύπηρετούσε τό άρσενικό τίς στιγμές τής περιθωριακής εύτυχίας του).

Καί ή ύποταγή της κάλυπτε δλους τούς χώρους: οικονομική εξάρτηση λόγω του ειδικού καταμερισμού τής εργασίας, νομική διάκριση, ιδεολογική χειραγώγηση μέσα από τόν μύθο τής θηλυκότητας κι άρσενικότητας, οί διχοτομήσεις του όποιου σέ ενεργητικότητα καί παθητικότητα, δύναμη καί άδυναμία, τρυφερότητα καί σκληρότητα, φύση καί πνεύμα! Όχι μόνο αναπαριστούσαν τήν γυναικεία ύποβάθμιση αλλά καί τήν αναπαρήγαν.

Σήμερα βέβαια οί μορφές τής ύποταγής μπορεί νά έχουν αλλάξει, ή κοινωνική όμως λειτουργικότητα τής οικογένειας ουσιαστικά δέν διαφέρει καί δέν άμφισβητείται. Σέ τελευταία ανάλυση ό προορισμός τής γυναίκας είναι ό ίδιος. 'Η εκάστοτε εργασιακή άπασχόλησή της δέν παραμέρισε τό φυλετικό καταμερισμό εργασίας καί ρόλων, πού άποτελεί ταυτόχρονα καί καταμερισμό εξουσίας. 'Απλά ή δυνατότητα μιās οικονομικής ανεξαρτησίας συνετέλεσε ώστε νά πάρει άμφίσημο περιεχόμενο ή άναμφισβήτητη ταύτιση πολλών γυναικών μέ τό παραδοσιακό πρότυπο.

Παραμένει ή κοινωνική άρνησή της σάν αυτόνομης, αυτοδύναμης ανθρωπίνης ύπαρξης μέ ίδια θέληση για τή διαμόρφωση ένός τρόπου ζωής ανεξάρτητου από τίς έπιταγές των καθιερωμένων καί κατισχυόντων.

Καί παρά τήν ύπαρξη του γυναικείου κινήματος από τόν περασμένο ήδη αιώνα, παρά τούς προβληματισμούς του, τούς άγώνες του, ακόμα καί τίς προκλήσεις του, ή γυναίκα - αντικείμενο εξακολουθεί νά είναι θεμέλιος λίθος τούτης τής κοινωνίας, είτε αυτό εκφράζεται μέ σύμβολα, είτε ρεαλιστικά καί άπερίφραστα.

Άνάλυση του βιασμού

Χαρακτηρίζοντας πρόχειρα τόν βιασμό, θά τόν όρίζαμε σάν τό σύνολο των ενεργειών πού άποσκοπούν στην μονομερή σεξουαλική ίκανοποίηση χωρίς τή θέληση τής γυναίκας (καί ό άντρας μπορεί νά είναι αντικείμενο βιασμού, αλλά θά έξαναγκαστεί νά παίξει τό «γυνακείο ρόλο»).

Σάν συνέπεια δέ τής σκόπιμης αντικειμενοποίησης τής γυναίκας μέ μέ τή ζεύξη της στις κατεστημένες κοινωνικές αναπαραγωγικές λειτουργίες θά δούμε, ότι νομιμοποιημένα στοιχεία βίαιης συμπεριφοράς καί εξουσίας διατρέχουν τίς καθημερινές σχέσεις των δύο φύλων.

α. Παραμόρφωση μέχρι άρνηση του γυναικείου έρωτισμού.

Ένα άξιοπρεπές θήλυ είναι άνεραστο. 'Ο Χριστιανισμός καί ή κάθε χρώματος άστική ιδεολογία τής οικογένειας αινούν τή Μητέρα, τή νόμιμη Σύζυγο, τήν άθώα κορασίδα. 'Όσο δέν είναι παντρεμένη, πρέπει νά φροντίζει τήν εμφανισή της, για νά γίνει επιθυμητή σ' αυτόν. 'Η πρωτοβουλία ενεργητικού πλησιάσματος ένός άντρα είναι άσυμβίβαστη μέ τά δέοντα. 'Η σεξουαλικότητα είναι ίδιο τής άρτίστιας, τής μοιραίας, τής ντίβας, όριζόμενη κι έδδ μέ άντρικά κριτήρια. 'Η σχετική ανεξαρτησία έ-

κλαμβάνεται σάν δόλια αντίσταση, γι' αυτό όσο σκληρότερος ό αγώνας για τήν κατάκτησή της τόσο έρεθιστικότερη ή νίκη. Τό έρωτικό άλισβερίσι ξετυλίγεται στις φάσεις έπίθεση, αντίσταση, επικράτηση, χωρίς βέβαια νά παραγνωρίζονται τελείως οί σεξουαλικές όρμές τής γυναίκας, μόνο πού οί δυνατότητες έξωτερίκευσής τους είναι έξαιρετικά στενές.

Κάθε «ναί» ένέχει τόν κίνδυνο νά παρουσιασθεί σάν άπόδειξη του εφήμερου χαρακτήρα, ξεπούλημα του κορμιού, κατακλύσιμα, σπάνια όμως σάν έκφραση έπιθυμίας, σάν άπαίτηση ήδονής. Κάθε «όχι» σάν μέσο πού στοχεύει νά διεγείρει, νά φορτίσει τόν έρεθισμό, νά προκαλέσει έκρηξη πάθους.

Όμως μόνο μέ έμπειρικές αναλύσεις καί λαϊκιστικές δοξασίες δέν θά μπορούσε ίσως νά σταθεί για πολύ ό μύθος. Κλήθηκαν λοιπόν νά συνδράμουν ή ψυχολογία καί ή βιολογία. Έτσι ή επιθετικότητα θεωρείται έμφυτο ένστικτο πού επιδρώντας διαφορετικά στό κάθε φύλο, προσδίδει ενεργητικό χαρακτήρα στην άντρική σεξουαλικότητα καί παθητικό στη γυναικεία. Αυτό συνεπάγεται αντίστοιχα δύναμη κι άδυναμία (έξισοροπητική λειτουργία), καθόσον τό παθητικό είναι άνίσχυρο από μόνο του νά προκαλέσει ενεργητική συμπεριφορά. Στόν πομπό των έρεθισμών ή αντίδραση του άντρα είναι φυσική, όρμητική καί επιθετική. 'Ο βιασμός σ' αυτή τήν περίπτωση αντιμετωπίζεται σάν πράξη μερικών, πού για διάφορους λόγους άδυνατούν νά επιβληθούν στις όρμές τους. Μέ τήν κατάταξή τους στους παρορμητικούς, άρρωστους κ.λ.π. κλείνει τό κεφάλαιο, καί άπομένει ή άποδοχή τής άσκησης μιās φυσιολογικής καί παραδεκτής βίας από τούς ύπόλοιπους. Κατόπιν έρχεται ή θεωρία του μαζοχισμού: ό γυναικείος μαζοχισμός κατάγεται από τήν ειδική φυλετική εξέλιξη των σχέσεων του παιδιου μέ τή μητέρα καί τόν πατέρα κατά τή διάρκεια τής άρχικής κοινωνικοποίησης του καί τή διαμόρφωση των ανατομικών διαφορών. 'Η γυναίκα, άσχετα άν τό άρνείται, άποζητά ένδόμωχα τήν ψυχολογική καί σωματική βία, για νά μπορεί νά φτάσει στό όργανισμο.

Παραβλέποντας τή μεθοδολογική αυθαίρεσία των παραπάνω θεωριών, πού βασιζόμενες έν μέρει στις παρατηρήσεις του ζωικού βασιλείου εκτιμούν άνάλογα καί τό ανθρώπινο γένος, θά παρατηρούσαμε ότι:

— ή σεξουαλική συμπεριφορά είναι καί κοινωνικοπολιτισμικά όριστέα, όπως έδειξαν ανθρωπολογικές έρευνες ανακαλύπτοντας πολιτισμούς, όπου φυσικές θηλυκές ιδιότητες ήταν έμφανείς καί στους άντρες,

— ή έκλεκτική άπομόνωση του θεωρήματος του μαζοχισμού από μιá άλληλοχία ψυχαναλυτικών θέσεων, δέν σημαίνει τίποτε άλλο παρά τόν εκχυδαισμό τής φροϋδικής θεωρίας.

β. 'Ο βιασμός σάν άσκηση άντρικής εξουσίας

Συστατικό στοιχείο τής σημερινής κοινωνίας ή βία συναντά μία από τίς άκραίες εκφάνσεις της στην πράξη του βιασμού, ή λειτουργία του όποιου θά μπορούσε νά τεθεί τουλάχιστον τριπλά:

— έπιβεβαίωση από τό ύποκείμενο του άνδρισμου, δηλαδή τής ισχύος του, διά τής ταυτολογίας πέος=όπλο.

— ή άσκηση άμεσης φυσικής βίας ύπογραμμίζει στό θύμα τήν άναντίρρητη ιδιότητα του αντικειμένου,

— ό φόβος τής γυναίκας ότι μπορεί νά βιασθεί, είναι καί δπλο χειραγώγησής της. Ένδεικτικά, άς θυμηθούμε, ότι στις

πρότερες κοινωνίες αντιμετώπιζονταν σάν εγκλημα κατά της ιδιοκτησίας και πολύ αργότερα χαρακτηρίστηκε εγκλημα κατά των ήθων ή της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης. Κατά τη διάρκεια δέ πολέμων, είτε στην αρχαιότητα είτε στη νεώτερη περίοδο, παρακολουθούσε μέ συνέπεια τά έτερα δρώμενα αυτόβουλα ή κατόπιν άνωθεν διαταγών· οί ήττημένοι πολεμιστές έπρεπε νά τύχουν της έσχατης ταπεινώσης βλέποντας τίς γυναίκες τους νά περιφέρονται μεταξύ των πολεμικών λαφύρων και μετά νά θυσιάζονται στό βωμό της 'Αφροδίτης πρός τέρψη των θριαμβευτών. 'Αφετέρου έρευνες πολλών κοινωνιολόγων στοιχειοθετούν έμπειρικά τή σχέση έξουσίας - βιασμού δείχνοντας ότι άρκετοί από τούς δράστες είχαν άποτύχει προηγουμένως νά «άναδειχτούν» επαγγελματικά, οικονομικά, κοινωνικά και κατέφυγαν έτσι στό ύστατο μέσον έπιβεβαίωσης της ταυτότητας, του προορισμού και του ρόλου τους.

Βιασμός και ποινικός νόμος

α. Προστασία της σεξουαλικής έλευθερίας ή της κοινωνικής άρμονίας;

«'Εγκλήματα κατά των ήθων» τιλοφορείται τό ΙΘ' κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα. Διαβάζουμε στό άρθρο 336 (Βιασμός): «έ διά σωματικής βίας ή άπειλής σπουδαίου και άμέσου κινδύνου έξαναγκάζων θήλυ εις έξώγαμον συνουσίαν τιμωρείται...» και στό άμέσως επόμενο 337 (έξαναγκασμός εις άσέλγειαν): «ό διά σωματικής βίας ή άπειλής σπουδαίου και άμέσου κινδύνου έξαναγκάζων θήλυ ή άρρεν εις άνοχήν ή επιχείρησιν έτέρας άσελγούς πράξεως τιμωρείται...». Πρός τί λοιπόν ή διττή ρύθμιση, δταν και στό δύο διώκεται ή τέλεση άκούσιων σεξουαλικών πράξεων; Θα άπαντήσουμε στό έρώτημα, αν λάβουμε ύπόψη ότ στην περίπτωση βιασμού άπαιτείται:

— συνουσία, μέ ένδεχόμενο έπακόλουθο τεκνοποίηση, άνεπιθύμητη κοινωνικά κάτω άπ' αυτές τής συνθήκες. Δύσκολα ή κοινωνία και τό κράτος θά άποδεχτούν τό γεγονός τής μ' αυτόν τόν τρόπο άπόκτησης παιδιού, του όποιου ό πατέρας θά είναι άγνωστος;

— έξάγαμη συνουσία. Ό βιαστής σύζυγος δηλαδή είναι νομικά άνύπαρκτος έμπίπτων στην ήπιότερη διάταξη του έξαναγκασμού σέ άσέλγεια. Πολύ όρθά. Θά ήταν ποτέ δυνατό νά προσπαθήσει νά πάρει βίαια κάτι, πού ήδη από τό νόμο του άνήκει; (βλέπε και τό σχετικό άρθρο του 'Αστικού Κώδικα, για τήν ύποχρέωση έκπλήρωσης των συζυγικών καθηκόντων). "Όσον άφορά στόν ίσχυρισμό όρισμένων σχολιαστών, ότι έτσι προστατεύεται ό θεσμός του γάμου χωρίς επέμβαση τής πολιτείας στά έσωτερικά τής οίκογένειας, είναι τουλάχιστον άστεϊος, όταν άλλου έπεμβαίνει αυτόκλητη παραβιάζοντας και τά έσχατα όρια τής ιδιωτικής σφαίρας.

Συμπέρασμα: προφανώς τό προστατευόμενο έννομο άγαθό δέν είναι ή σεξουαλική αυτοδιάθεση, αλλά ή κοινωνική εύταξια.

β. Βία, άπειλή, συνουσία, σάν στοιχεία τής άντικειμενικής ύπόστασης του έγκλήματος

Κατηγορηματική ή άπόφαση του 'Ανώτατου Δικαστηρίου: «ή άντικειμενική ύπόσταση συνίσταται εις τόν έξαναγκασμόν του θήλεως είτε βιαίως είτε δι' άπειλής άμέσου σωματικού ή τής ζωής κινδύνου εις σαρκικήν όμιλίαν μετά του δράστου».

Συνδεόμενη ή βία μέ τή φυσική δυναμική ενέργεια ή τή χρήση έπιθετικού μέσου πρέπει νά βρίσκεται σέ αιτιώδη συνάφεια μέ τήν πράξη τής συνουσίας, νά άποσκοπεί δηλαδή άμεσα στην τέλεσή της και όχι σ' έναν έρωτικό έρεθισμό πού θά όδηγήσει σ' αυτήν. Ένώ ή νομική έπιστήμη προσεταιριζόμενη στους προβληματισμούς της τήν ψυχανάλυση γνωμοδοτεί δικαία κρίσει ότι και ό πόνος διεγείρει τή γυναίκα.

Έτσι έξηγείται ότι «όστις βιαίως άσελγείς πράξεις μετέρχεται, ίνα προκαλέση διεγερσιν (!) άγουσαν εις έρωτικήν όμιλίαν... πληροί τούς όρους του έγκλήματος του έξαναγκασμού εις άσέλγειαν».

Ό βίαιη έρωτική συμπεριφορά είναι νόμιμα άποδεκτή μέχρις ότου προσκρούσει σέ αντίσταση σθεναρή, κι όχι άπλά φραστική. «Έκάστη άπειλή, ήτις ένδεχομένως έκπληροί τούς όρους τής άντικειμενικής ύποστάσεως τής άπλής σωματικής βλάβης, δέν συνιστά αυτοδικαίως κίνδυνον διά τήν ζωήν ή τό σώμα». Άρκετοί βιασμοί δέν δικάζονται σάν τέτοιοι, άφού είναι φυσικό ή γυναίκα νά ένδίδει από φόβο, προτου μεταμορφωθεί σέ Κυναίγειρο, πού τής ζητάει ό νόμος.

Ό χρήση «άπατηλών μέσων» (ύπνωτικών, ναρκωτικών κ.λ.π.) δέν προβλέπεται από τή διάταξη του 336 π.κ., και τό κενό καλύπτει ή νομολογία θεωρώντας τής σχετικές περιπτώσεις βιασμούς. Μέ τήν αίρεση όμως ότι τό θύμα δέν άρχισε νά παίρνει οικειοθελώς τής παραπάνω ουσίες, γιατί τότε «ώς άπεδείχθη, διά τής ίδιας αυτού συμπεριφοράς εις κίνδυνον περιήλθεν άπωλέσαν τήν πρόσ αντίστασιν ίκανότητα. Καθ' όσον ή βαθμιαία έξασθένεισις ταύτης όφείλεται εις έλλιπή προσοχήν, ήν ούκ έπεδείματο, ως έδει».

Περί των φύλων διδαχή και σαφής προειδοποίηση: Μήν ξεχνάς ότι ό άντρας είναι πάντα επικίνδυνος, σεξουαλικά πεινα-

σμένος κι άνυποχώρητα έπιθετικός, άφού ό φυσικός κανόνας του έπιτάσσει, ότι τό κρεβάτι πρέπει νάναι ή κατάληξη μιās έτερόφυλης συντροφιάς. "Όταν λοιπόν είσαι μαζί του, πρόσεχε, άλλίως δέν δικαιούσαι νά ίσχυριστείς, ότι σέ πήρε παρά τή θέλησή σου.

γ. Ό πρόκληση

Ό πρότερος «ένάρετος βίος» καθώς και διάφορα άλλα στοιχεία τής προσωπικότητας τής γυναίκας παίζουν βαρύνοντα ρόλο στη δικαστική άποτίμηση των ίσχυρισμών της. Έτσι, διαφορετική ή άξιολογία μιās παντρεμένης, μιās άνύπαντρης, μιās έλευθεριάζουσας, μιās καθώς πρέπει, μιās πόρνης.

Ό ιδιαίτερη σημασία έχει τό αν ύπήρξε ή λεγομένη «πρόκληση», αν δηλαδή ή γυναίκα ήταν ιδιάζοντας άνεκτική και «τροφερή» μέ τόν άντρα, κάτι πού αυτός παρεξήγησε και μή άρκούμενος σέ μερικές χειρονομίες προχώρησε παραπέρα. «...Δεξαμένη ή παθούσα τās θωπείας ένεποίησε τούτω έντύπωσιν συναινέσεως...».

Ό εικόνα του ήδονοδοχείου - έκλύτη έρεθισμών, στους όποιους τό άρσενικό ένστικτωδώς άποκρίνεται, όπως πατροπαράδοτα ξέρει, προβάλλει πάλι άνάγλυφη, καλυπτόμενη μέ τήν έτικέτα του νομικού εύλογου. Ό υπόθεση μιās οίονει φυσικής αιτιώδους συνάφειας μεταξύ τής από τό θηλυκό προκαλούμενης σεξουαλικής διεγερσης και τής έπίθεσης πού δέχεται, δέν σημαίνει παρά άπαλλοτρίωση του δικαίωματος τής σεξουαλικής του έλευθερίας. Ό νόμος παρέχει βέβαια τήν εύχέρεια άρχικής κατάφασης ή άρνησης, στερεί όμως τό δικαίωμα τελικής έπιλογής κατά τή διάρκεια τής έπαφής.

Ό έπιμόθιο

Ό αν άληθεύει ότι ή γλώσσα σκιαγραφεί τά πρότυπα σκέψης του φορέα της, τότε ή νομική γλώσσα άποκαλύπτει τά ιδεολογικά της στιγμάτα, τόν όρισμό της δηλαδή από τής ύφιστάμενες κοινωνικοοικονομικές συνισταμένες.

Ό άπόρροια αυτών και των κάθε λογής μυθοπλασιών για τά δύο φύλα ή θεωρηση του βιασμού κανοναρχείται από τό βασικό άξίωμα τής ποινικής δικαιοσύνης: άπονεύρωση τής συμπεριφοράς από τόν κοινωνικό ιστό, καταλογισμός στο μεμονωμένο άτομο, στιγματισμός του ως άποκλίνοντος του όμαλου, έπιβεβαίωση τής νομιμότητας των ύπολοίπων.

Μιά κριτική έπομένως, πού φιλοδοξεί νά λειτουργεί σάν κοινωνική παρέμβαση, όφείλει νά στρέφεται και προς τούτη τήν κατεύθυνση. Ό περιορισμός σέ αίτήματα του τύπου περισσότερες καταδίκες, μεγαλύτερες ποινές κ.λ.π μπορεί μέν νά τονώνει ψυχολογικά τά μέλλοντα θύματα, νά όδηγήσει σέ αύξηση των καταγγελιών, νά συντελέσει σέ κάποια έννοιολογική διευρυνση του «έγκλήματος», δέν θίγει όμως τήν ουσία του θέματος. Ό βιασμός δέν είναι μόνο ιδιωτική υπόθεση, τό ίδιο και ή άμυνα εναντίον του. Δέν είναι ούτε νομική, όπως άλλωστε κάθε πρόβλημα κυριαρχίας και κατανομής ρόλων. Τό δικαίο ρυθμίζει τής σχέσεις έξουσίας, συμπυκνώνει τόν συμβιβασμό των αντιθέσεων. στα διάφορα πεδία έντάσεων, κατοχυρώνει και μεταρρυθμίζει δέν άπελευθερώνει. Ό έλπίδα δικαίωσης στα πλαίσια του είναι ταυτόχρονα έλπίδα άποϊδεολογικοποίησής του, άρα παράλογη και ά-πολιτική.